

Izv. prof. Ivica Miškulin
Hrvatsko katoličko sveučilište
Ilica 242
10000 Zagreb
ivica.miskulin@yahoo.com

Primljeno/Received: 10.5.2019.
Prihvaćeno/Accepted: 21.10.2019.
Rad ima dvije pozitivne recenzije
Prethodno priopćenje
Preliminary communication
DOI: <https://doi.org/10.47325/zj.4.4.7>

UDK 37(091)

UDK 929Lovrak, M.

ČETIRI PISMA MATE LOVRAKA IZ 1926. GODINE

Sažetak: Autor donosi prijepise četiri pisma koja je Mato Lovrak, tada na mjestu ravnajućeg učitelja (ravnatelja) škola u Velikom Grđevcu i Velikim Zdencima te odbornika Ilovskeg učiteljskog društva, uputio središnjici Udruženja jugoslovenskog učiteljskog udruženja u Beogradu tijekom 1926. U njima Lovrak govori o poteškoćama u kojima se našao uslijed promjene političkih okolnosti u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Prijepis pisama popraćen je kraćim uvodom u kojem su dane opće okolnosti u kojima je Lovrak napisao predmetna pisma te su dana dodatna objašnjenja.

Ključne riječi: učitelj Mato Lovrak, učiteljstvo, politički utjecaj, Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, Stjepan Radić, Veliki Grđevac, Veliki Zdenci

Zanemarivo je malo ozbiljne pažnje hrvatska historiografija posvetila stanju hrvatskog učiteljstva između dvaju svjetskih ratova. Napose, njegovoj uključenosti u politički život, pa čak i kad se radi o osobama koje su na drugi način obilježile javni život hrvatskih zemalja spomenutog razdoblja. Takva ocjena vrijedi i u slučaju Mate Lovraka (Veliki Grđevac, 8. ožujka 1899. – Zagreb, 14. ožujka 1974.).³⁹⁷ Lovrak je, naravno, u hrvatskoj javnosti prepoznat u prvom redu kao pisac niza klasika dječje književnosti i, daleko manje, u krugovima prosvjetnih radnika, kao nekadašnji učitelj. Predmetna pisma stoga donose nove pojedinosti iz njegova

---

³⁹⁷ Temeljne informacije donosi Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Tragovi vremena u djelima Mate Lovraka*, Zagreb-Bjelovar, 2012., 35-41.

života, ali s naglaskom na njegovu uključenost u politički život Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS) te političke prilike mjesta u kojima je službovao.

Tijekom 1926. Lovrak je bio na dužnosti ravnajućeg učitelja (ravnatelj) u rodnom mjestu Veliki Grđevac i mjestu Veliki Zdenci. Do sada je poznato da je njegov stručni rad u tim mjestima s pravom ocijenjen naprednim.³⁹⁸ Ali, prema sudu autora ovih redaka, ključni utjecaj na njegov položaj 1926. imala je politika.³⁹⁹ Lovrak je do tada već godinama bio ugledan član Ilovskeg učiteljskog društva, samo naizgled apolitičkog stručnog učiteljskog društva. Ono je, pak, bilo članom Udruženja jugoslovenskog učiteljstva (UJU), sa sjedištem u Beogradu. I dok se u nekim naporima UJU-a i njegovih lokalnih podružnica s razlogom trebaju prepoznati modernizacijski napori u području prosvjetne politike, nesumnjivo je njegova prva uloga bila putem prosvjete podržati unitarističke napore režima, u prvom redu Demokratske i Samostalne demokratske stranke (SDS) Svetozara Pribičevića. Nakon što se pokazalo da se jugoslovenski unitarizam suočava s nizom nepremostivih poteškoća, Pribičević je i u prosvjeti posegnuo za represijom. Uslijedili su brojni premještaji ili umirovljenja učitelja i školskih nadzornika nesklonih UJU-u.

Predmetna pisma donose Lovrakove stavove i molbe u trenutku kad se vitlo progona u prosvjeti okrenulo na drugu stranu. Nakon što je Hrvatska seljačka stranka (HSS) postala dio režima, učitelji članovi UJU-a postali su žrtve osvete novog ministra prosvjete Stjepana Radića. Osim brojnih drugih, stradao je i Lovrak, tj. premješten je iz rodnog mjesta u Velike Zdence. Pozornost privlači i činjenica da je do njega došlo osobnom intervencijom lokalnog poslanika HSS-a Miška Račana, koji se, istovremeno sa suprotstavljanjem Lovrakovom političkom angažmanu, divio njegovoj stručnosti. Stoga je Lovraka doveo za učitelja svoje djece. Pisma otkrivaju da je Lovrak bio aktivan pristaša SDS-a i ideologije jugoslovenskog unitarizma. Svoje učiteljske drugove koji su bili protivni tome u pismima naime redovito naziva separatistima. Treba još istaknuti da pisma donose i vrijedne podatke o stalnom problemu vjerojatno svih učitelja tog vremena, poput lošeg materijalnog položaja, straha od premještaja, napetosti u odnosima s lokalnim političkim i vjerskim vlastima i sl.

1.

1926., veljača 16.
Veliki Grđevac

---

³⁹⁸ Usp. *Mato Lovrak u hrvatskoj školi*, (ur. Strugar Vladimir), Bjelovar 2000., na više mjesta.

³⁹⁹ O tome sam kratko pisao u Ivica Miškulin, Nepoznati Mato Lovrak, *Večernji list*, Zagreb, 17. veljače 2019., 24-27.; Također, niz pojedinosti donosi i sam Lovrak u (dijelom) memoarskom zapisu, objavljenom 2011. (Usp. Mato LOVRAK, *Uzvišeno zvanje*, Zagreb, 2011., na više mjesta).

*Pismo Mate Lovraka Udruženju jugoslovenskog učiteljstva u Beogradu*⁴⁰⁰

Glavnom odboru

Udruženja Jugoslovenskog⁴⁰¹ Učiteljstva

Beograd

Ima tomu već dugo vremena, kako sam naslov zamolio, da me obavijesti, postoji li kakova tužba protiv mene na Ministarstvu prosvete i radi li se o mojem premještenju. Do danas nema odgovora, a i nije mi potreban, jer mi odlazimo oдавde, kako vam je poznato, svi izvjesnim redom bez razloga, t.j. u ime „reparacija“.

Kako sam uvjeren, da nas naslov ne može obraniti od samovolje ovih sovjeta, jer se na najvišem prosvetnom mjestu pita jedino te sovjete i plemenski orijentirane drugove, molim vas ipak, da u „Narodnoj Prosveti“⁴⁰² notirate ova 2 slučaja:

1. Predsjednik našeg Ilovskog Učiteljskog Udruženja Đuro Momčilović, inače vršioc dužnosti sreskog školskog nadzornika u Grubišnom Polju dignut je neki dan brzojavno sa službe i stavljen pred ralje Nepoznatog! Držim, da su vam poznate njegove zasluge za školu i državu, pa ne ću o njima pisati. Obljubljen je bio kod učitelja svih partija kao i kod svih građana.

Naslijedio ga je upravitelj građanske škole, koji ne pozna potrebe osnovne škole (bio učitelj osnovne škole samo 4 godine) i koji, kao bivši učitelj osnovne škole nije pristupio kao član našeg društva.

Uz njega je premješten i blagajnik našeg društva Milan Priič. Tajnik Stjepan Ferencaković već pomalo pakuje, a i ja sam posve nesiguran ovdje. U opasnosti je, da nam se društvo na taj način raspadne i da val separatizma povuče sve u separatističko učiteljsko društvo, kakva se sad u našim krajevima osnivaju punom parom.

---

⁴⁰⁰ Arhiv Jugoslavije (AJ), Beograd, fond 79, Udruženje jugoslovenskog učiteljstva (UJU), fascikl 2, Mato Lovrak: Pismo od 16. februara 1926.

⁴⁰¹ U izvorniku: Jugoslavenkog.

⁴⁰² Središnje glasilo Udruženja jugoslovenskog učiteljstva.

2. Mladi i poletni učitelj Mirko Minčir sam je tražio, da ga se namjesti u bilo koje mjesto u Lici, Raspoređenjem, dobio je mjesto u Draškovići i hranio se samim krumpirom, žgancima i kozjim mlijekom, koje je sve sam kuhao. No nije pravo ni ogrijao ondje stolicu, seljaci ga ondje „neće“ za svog učitelja. Imao je svakoja-kih neprilika u tom divljem seocu, no nije klonuo. Dobio je ipak drugo mjesto, ma gdje ono bilo! I dobio je selo Trnoviticu. Došav ovamo, sudio zapuštenu školu i počeo raditi s pojačanim žarom. No i ovdje ga „sovjeti“ neće! Traže drugog. Moguće im se ne sviđa njegova spoljašnost. On je blond, a oni bi moguće željeli crnomanjastog! No nije trebalo dugo čekati! U ime „reparacija“ premjeste na njegovo mjesto g. Mađareka iz Sv. Ivana Žabno. A Mirko Minčir? Kuda će opet on?! I sve se to događa u 4 mjeseca!!!

Mato Lovrak, učitelj
odbornik Ilovskeg učiteljskog društva

V.⁴⁰³ Grđevac, kod Bjelovara 16./II. 1926.

2.

1926., ožujak 13.

Veliki Grđevac

*Pismo Mate Lovraka Izvršnom odboru Udruženja jugoslovenskog učiteljstva u Beogradu*⁴⁰⁴

Izvršnom Odboru UJU⁴⁰⁵

Beograd.

Leže preda mnom dekreti: moje supruge i moj, a kraj njih „Narodna Prosveta“⁴⁰⁶ od 11. marta 1926. br. 18 i čitajući odgovor ministra g. Radića⁴⁰⁷ iz „Narodne Prosvete“ i čitajući

---

⁴⁰³ Veliki.

⁴⁰⁴ AJ, UJU, fascikl 2, Mato Lovrak: Pismo od 13. marta 1926.

⁴⁰⁵ Udruženju jugoslovenskog učiteljstva.

⁴⁰⁶ Središnje glasilo Udruženja jugoslovenskog učiteljstva.

⁴⁰⁷ Stjepana.

dekrete – čovjeku se naprosto gadi i najradije bi sve to poderao, opsovaao prostački i zahvalio na učiteljskoj službi.

Ako naslov ne poduzme kad ovih progona energičan stav i bude li se i dalje dao zavaravati izgovorima ministrovim, onda neka naslov znade, da će se u nama mladima ubiti apsolutno svaka vjera u pravdu, a dobogme i u bilo kakovu korist biti organiziranim u UJU! Molim Vas lijepo, bi li ja bio premješten odavde, da sam recimo pristaša separatističkog hrvatskog udruženja?! Ni govora! Ne bi mi pala ni vlas s glave!

Pa ako i nisam zato, kakove druge krivice imam na svojim slabim leđima?! Zar zato, što sam član Jugoslavenskog sokola? Ili moguće zato, što nisam htio svirati u crkvi?!

E, ako su to razlozi, onda kapa dolje! Dobro da znademo! Ja nemam drugih grijeha sem:

1. što sam član UJU
2. „*„„„„„„„„„„„„* Jug. Sokolskog društva
3. što me katolički pop ne trpi, jer mu nisam htio praviti reklamu sviranjem u crkvi.

Drugog grijeha nemam i ako mi se što drugo podmeće, najprostija je laž, a ako mi se kakova krivica u službi dokaže, pripravan sam se zahvaliti! Inače službujem sedmu godinu. Svake godine sam ocjenjen sa odlično, čak i od današnjeg prosvetnog referenta g. Mihovila Juga. Sve sam živce svoje slabe ostavio baš u ovoj školi, odakle me se sada goni kao zločinca. Bavim se i saradnjom u našim pedagoškim časopisima. Žena moja nije pogotovo ništa kriva, osim zbog toga, što se za mene udala. Ja ne mogu, da Vam dosta prikričim,⁴⁰⁸ da su sva izgo-varanja neistinita.

Ja imam i dokumente zato, pa ako trebate, ja ih mogu i poslati Vam u originalu, da vidite, kako se s nama ovdje trguje. Meni je naprimjer pisao list iz Beograda Miško Račan, narodni poslanik HSS⁴⁰⁹ – seljak. Mi se uopće niti ne poznamo. No on se požurio, da me cinički obavijesti, kako sam ja baš na njegovu molbu i želju premješten u njegovo rodno mjesto, da budem učitelj njegovog sela i njegove djece! Pri kraju lista mi se opet grozi, kako se moram politički vladati u novom svojem mjestu.

---

⁴⁰⁸ Prikažem, predstavim.

⁴⁰⁹ Hrvatska seljačka stranka.

Kada sam išao vidjeti novo svoje mjesto, tamo čitava revolucija protiv mene. Brzjavljaju klubu HSS u Beograd, da oni mene ne će za učitelja. No njihov poslanik Račan se već pobrinuo za mene jednim zaista kulturnim gestom. Pisao je trgovcu Hrešiću u svoje rodno mjesto: „... Što se bunite protiv učitelja Lovraka?! Ne bojte se! Mi ovdje imademo s njim jednu kombinaciju, a ako on ne pristane, ne bojte se vi, zabit ćemo mi njemu cviku!!“[.].

E, gospodo, sada sudite!

1. Ministar veli, da sam kriv.
2. Njegov poslanik me želi za „dvorskog svog učitelja“!
3. Selo me ne će.
4. Oni će meni „zabiti cviku“.

Što mislite, što oni kane sa mnom. Kakovi će to eksperimenti biti?!

Tamo su selo nahuckali na mene, tako, da već i školska djeca dršću od pomisli zbog straha, što im ja dolazim za učitelja. I to doživljava autor „Škole ljepšega“, koji bi život dao za djecu. Ovom listu ne bi bilo nikad kraja, što ga svršavam.

Molim Vas, da učinite drugarsku svoju dužnost i prama meni kao i prama svakom drugarskom drugu. Ja sam premješten Dekretom br. 15794./1926. od 13. II. 1926., a moja žena Zora [dekretom] br. 1572/III [1926. od 13. II. 1926.] i to oboje u Vel.⁴¹⁰ Zdence, srez Garešnica, oblast Osječka.

Sa štovanjem

Mato Lovrak

ravn.⁴¹¹ učitelj

Vel.⁴¹² Grđevac 13. III. 1926.

kraj Bjelovara

---

⁴¹⁰ Velike.

⁴¹¹ Ravnajući.

⁴¹² Veliki.

3.

1926., prosinac 5.

Veliki Zdenci

*Pismo Mate Lovraka Povjereništvu Zagreb Udruženja jugoslovenskog učiteljstva u Beogradu*⁴¹³

Udruženju Jugosl.⁴¹⁴ Učiteljstva

Povjereništvo Zagreb

Zagreb

Potpisani je ovamo premješten „po potrebi službe“ pred osam mjeseci. Neki dan mi poručite poslanici Račan⁴¹⁵ i Mžik⁴¹⁶, da me premještaju nekud u Podravinu. Molim naslov, da i on uznastoji sa svoje strane, da se taj premještaj spriječi ili odgodi barem do proljeća, jer će mi oko kat.⁴¹⁷ Božića imati žena, učiteljica porođaj, pa će je zima i selenje ubiti.

U Vel.⁴¹⁸ Zdencima 5. decembra 1926.

Mato Lovrak
ravn.⁴¹⁹ učitelj
odbornik „Ilovsog Učiteljskog društva“

4.

1926., prosinac 14.

Veliki Zdenci

*Pismo Mate Lovraka Upravnom odboru Udruženja jugoslovenskog učiteljstva u Beogradu*⁴²⁰

---

⁴¹³ AJ, UJU, fascikl 2, Mato Lovrak: Pismo od 5. decembra 1926.

⁴¹⁴ Jugoslovenskog.

⁴¹⁵ Miško.

⁴¹⁶ August.

⁴¹⁷ Katoličkog.

⁴¹⁸ Velikim.

⁴¹⁹ Ravnajući.

⁴²⁰ AJ, UJU, fascikl 2, Mato Lovrak: Pismo od 14. decembra 1926.

Upravnom odboru
Udruženja Jugoslovenskog⁴²¹ Učiteljstva

Beograd

U mjesecu martu ove 1926. godine premješten sam ovamo na ovu osnovnu školu u Vel.⁴²² Zdence srez Garešnica, oblast osječka zajedno sa svojom suprugom i to za ere poznatih progona Ministra Stjepana Radića.

U istom mjesecu dozvolio je Ministar Radić svojom odlukom, da se na ovoj školi osnuje kombinovani razred na češkom materinjem jeziku. Iznenadio je taj kombinovani razred radićevski narodni poslanik Mžik⁴²³ (Čeh). Odluka ministarska nije precizirana ni u čemu i ja sam kao pedagog unapred slutio, da će taj razred biti pravi džumbus i kamen smutnje u selu, kao i uzrok, da ja opet odavde ni kriv ni dužan dalje selim. I nisam se prevario! Tek u mjesecu oktobru namještena je na taj češki kombinovani razred učiteljica Slava Mácehová, svršena kandidatkinja na pakračkoj učiteljskoj školi, no poznaje dobro češki jezik. I čim je nastupila službu, srez je naložio, budući da je taj razred državni i pod upravom ove škole, da ja i moja supruga obučavamo poludnevno srp.-hrv.⁴²⁴ djecu, a češka učiteljica češku cjelodnevno, budući da je kombinovani razred.

Srbi i Hrvati su u mjestu ogorčeni, što je taj češki razred u njihovoj školskoj zgradi, koju „gradiše njihovi djedovi“ i što im njihova djeca idu samo pol dana u školu, pa – osobito Hrvati – pritisnuše drugog svog radićevskog poslanika Račana⁴²⁵, da on taj razred ukine, tim više, što roditelji češke djece rijetko koji da je i naš državljan i ne žure se u naše državljanstvo, jer „im se ne služi u našoj vojski, napose u Macedoniji“. U školskoj zgradi doduše imade još jedan učiteljski stan prazan, koji bi mogao vrlo lijepo poslužiti za treću šk.⁴²⁶ sobu, pa bi sva djeca išla cjelodnevno, no općinsko vijeće (Srbi i Hrvati), ne htjede to da učini.

---

⁴²¹ U izvorniku: Jugoslavenskog.

⁴²² Velike.

⁴²³ August.

⁴²⁴ Srpsko-hrvatsku.

⁴²⁵ Miško.

⁴²⁶ Školsku.

Poslanik Mžik je međutim došao jednog dana k meni i izjavio, da je nezadovoljan, što gospojica Mácehová imade sva četiri razreda, jer da je uspjeh slabiji i pritom mi reče, da će on na Ministarstvu [prosvjete] izraditi, kako bi češka učiteljica imala samo 1. i 2. odelenje, a 3. i 4. odelenje da opet pređe k meni.

Nezadovoljstvo među Hrvatima i Srbima raslo je sve veće i komedija je bila sva u tom, što su oba poslanika seljaka [u] istoj partiji. I, oni, da „umire svoje selo“, dođoše na spasonosnu ideju, da mene i suprugu premjeste i da ovamo namjeste učitelja naše narodnosti, pa će se tad škola sastojati iz 2 kombinovana odeljenja. I to mi reče poslanik Mžik u lice, a poslanik Račan opet, valjda stideći se, poručiše preko drugih lica. Čim sam to čuo, ja sam Vam odmah hitno pisao i molio, da to spriječite, jer mi žena o Božiću očekuje porođaj. Do danas međutim nemam nikakove obavijesti od Vas i eto živim u neizvjesnosti i svaki dan mi može dekret da dođe. Možete misliti, kako nam je pri duši, a osobito mojoj ženi u takovom stanju.

No pred par dana dođe opet odluka Ministrova (što je izradio poslanik Mžik), da češka učiteljica obučava samo prva dva odeljenja. Češka djeca 3. i 4. odjeljenja padoše opet k meni. Pravi džumbus! Ja sam bio ovom odlukom zadovoljan, jer sada češka učiteljica ima 26 đaka, žena moja 25, a ja 32. Ali sad digoše glave kojekakovi čiftice, trgovčići i umišljene seoske veličine češke narodnosti i oni nisu zadovoljni jer oni žele kombinovani razred. I opet prave pritisak na svog poslanika Mžika, da izradi stegnuće škole na 2 kombinovana razreda. Kakav je to kaos, ne da se opisati! Ja sam pod dojmom, iako su nam Česi najbliža braća, da će me ovdašnji Česi, koji mnogi imaju u svojim kućama još slike Habsburga, mene domaćeg sina odagnati usred zime i uoči ženinog porođaja. Otvaranje ovih škola miriše kroz prizmu mentaliteta ovih seoskih Čeha nadriintelligenata na nekadašnje mađarske škole!

Lijepo Vas molim ponovno, da nešto učinite i da me zaštitite, te da eventualni premještaj spriječite barem do proljeća! Htio sam to prirediti za „Narodnu Prosvetu“, ali je preopširno – no još uvijek malo rečeno.

U Vel.⁴²⁷ Zdencima 14. decembra 1926.

Mato Lovrak
ravn.⁴²⁸ učitelj
odbornik Ilovskog učiteljskog društva
za srez Garešnicu i Grub.⁴²⁹ Polje

⁴²⁷ Velikim.

⁴²⁸ Ravnajući.

⁴²⁹ Grubišno Polje.

SUMMARY

Abstract: The author brings transcripts of four letters that Mato Lovrak, the then head teacher of schools in Veliki Grđevac and Veliki Zdenci and a member of the Ilovo Teachers' Association, sent to the headquarters of the Yugoslav Teachers' Association in Belgrade during 1926. In them Lovrak talks about the difficulties in which he found himself due to a change in political circumstances in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. The transcript of the letters was accompanied by a brief introduction in which the general circumstances in which Lovrak wrote the letters in question were given as well as additional explanations.

Keywords: teacher Mato Lovrak, teaching, political influence, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Stjepan Radić, Veliki Grđevac, Veliki Zdenci